

Рецензия

От проф. д-р Венетка Иванова Кацарска, гост - преп. в Тракийски
Университет, Педагогически факултет, гр. Стара Загора

ОТНОСНО: дисертационен труд и представени материали на **Петя Красиминова Ангелкова** за присъждане на образователната и научна степен „Доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика – Слухово-речева рехабилитация)

Тема на дисертацията: „Терапевтични стратегии към емоционалните и поведенчески проблеми на деца и възрастни с увреден слух”

Научен ръководител: Проф. д-р Цанка Попзлатева

Настоящата рецензия е изготвена на базата на представените материали:

- дисертационен труд с посочената по-горе тема
- автореферат на труда
- списък от десет публикации, свързани с темата

Общо представяне и актуалност на изследването

Петя Красиминова Ангелкова има завършена бакалавърска програма

по Специална педагогика (2001 – 2006 г.). Защитила е дипломна работа на тема: „Психо-социално функциониране на младежи с увреден слух. През 2008-2010 г. завършва магистърска програма по финансово счетоводство.

Бакалавърската степен на образование, както и успешната защита на дипломната ѝ работа са в съответствие с изследователската ѝ дейност в качеството на докторантка. Владее на добро ниво английски и руски език.

Дисертационният труд, разработен от Петя Красимилова Ангелкова под научното ръководство на проф. д-р Цанка Попзлатева – преп. в СУ „Св. Кл.Охридски” включва 218 страници (в автореферата са посочени 217) от тях 207 – основен текст, структуриран във Въведение, три глави, Заключение, научни приноси, Списък на публикациите и Библиография. Докторантката е съставила и списък на таблиците и на фигурите, което улеснява при нужда повторното им откриване. Намирам обема за съответстващ на общите изисквания за дисертационен труд. Приемам за приемливо представянето на дисертационния труд в три основни структурни части (три глави). На места, обаче има излишно сегментиране. Например, третата глава – тя съдържа 46 отделни части.

Избраната от докторантката и нейния научен ръководител – проф.д-р Ц.Попзлатева тема: „Терапевтични стратегии към емоционалните и поведенчески проблеми на деца и възрастни с увреден слух” се отличава с актуалност и значимост. Петя Ангелкова обосновава актуалността на избраната тема твърде аргументирано. На преден план докторантката изтъква:

- сравнително по-голямата честота на емоционалните и поведенчески проблеми при деца и възрастни с увреден слух;
- недостатъчната изученост на проблема и съответно – описването му в специализираната литература;
- богатото многообразие от възможни детерминанти на социо-

емоционалното развитие на децата и в частност – на децата със слухови нарушения;

- влиянието на различните фактори върху нехомогенната група лица със слухови нарушения (групи и подгрупи глухи и слабочуващи);
- negliжирането на проблема в немалко случаи;
- доказано съществуващата остра нужда от разширяването на познанията за психичното здраве на деца и възрастни с нарушен слух.

Освен изтъкнатите важни аргументи в полза на актуалността на темата, за мен особено важен аргумент е и личната ангажираност на докторантката с разглежданата тема. Приемам всички тези важни аргументи като напълно достатъчни за обосноваване на актуалността на темата и нейната социална значимост.

Концепция на изследването

Предприетото от докторант Петя Ангелкова, под научното ръководство на проф. д-р Ц. Попзлатева експериментално изследване е базирано на ясна концепция. Основните компоненти на концепцията – цел, задачи, хипотези, изследователски стратегии, изследователски инструментариум и участници в изследването са подробно обмислени, взаимосвързани и съответно – като цяло добре описани. Би могло целта („Да бъде разширено познанието за факторите, влияещи върху характера на специалните потребности, свързани с психичното здраве на деца и възрастни с увреден слух”) да се формулира в по-голямо съответствие с поставената тема („Терапевтични стратегии към емоционалните и поведенчески проблеми на деца и възрастни с увреден слух”).

Хипотезите са четири и добре се съотнасят с темата, както и с останалите компоненти на концепцията на изследването. Предвидените шест основни задачи позволяват да се постигнат целите на изследването и

да се проверят издигнатите хипотези. Оценявам положително цялостната концептуална рамка. Впечатляващ е броят на участниците в изследването – общо 484. Това е дало възможност за съставянето на 484 индивидуални профила на психично здраве при деца и възрастни с увреден слух.

Теоретична част на изследването

Теоретичната основа на изследването е представена в първата глава и частично – във втората.

Подробно и с необходимата компетентност в първата глава са описани теоретичните знания за емоционалните и поведенчески проблеми в детско-юношеска възраст в ретроспективен и съвременен план. Изяснени са теоретичните представи за емоционалните и поведенчески проблеми в детско-юношеска и в зряла възраст, методологичните подходи и проблеми в изследването на психичното здраве при лица с увреден слух, общите защитни и рискови фактори за психичното здраве на посочената категория деца и възрастни, психичното здраве и класификации на психичните нарушения в детско-юношеска възраст и терапевтичните стратегии в контекста на „Диагностично статистическо ръководство на психичните нарушения (DSM – V, 2013)“.

Наред с обсъждането по-традиционни въпроси, свързани с общите и специфични защитни фактори за психичното здраве на деца и възрастни с увреден слух като: влияние на етиологията, характера и степента на слуховите увреждания, време на възникване на глухотата, време на диагностика и др. е отделено място и на въпроси със значително по-актуално звучене като: семейна среда и психично здраве, образователна среда, жестов език и др., което несъмнено може да се оцени положително.

В теоретичната част и по-конкретно в раздел 1.4. би могло да се включи също и обсъждането на психичните нарушения при възрастни глухи.

Като цяло в теоретичната по своята същност първа глава е манифестирано добро познаване на научните достижения във връзка с разглежданата тема и способности за научен анализ. В главата е представена релевантна за целите на дисертационното изследване теоретична информация. Анализирани са голям брой литературни източници – общо 137, в т.ч. 59 на кирилица и 78 на латиница. Авторката на дисертационния труд определено манифестира задълбочено познаване на проблематиката, свързана с предмета на дисертацията. В резултат на солидна теоретическа обосновка и коректен научен анализ на достигнатото равнище на знанията по избраната тема, докторантката пристъпва към осъществяване на експерименталното изследване.

Експериментално изследване и интерпретация на резултатите

Без съмнение, експерименталното изследване е най-важната част от всяка докторската дисертация.

Организацията на изследването, предприето от Петя Ангелкова под ръководството на найчния й ръководител – проф. д-р Ц.Попзлатева и очертаването на етапите на провеждането са добре осъществени. В качеството на участници в експеримента (освен самата докторантка) са включени, както вече се посочи, внушителен брой изследвани лица - 484 в много широк възрастов диапазон - от 1г. и 6 м. до 20-годишна възраст. Това обстоятелство позволява да се формулират съществени за теорията и практиката изводи.

Особено силна страна за мен е използването на нов за България метод за оценка, позволяващ извеждане на емоционални и поведенчески

симптоми в детско-юношеска възраст. Специално структурираните въпросници от Системата на Акенбах за родители и учители, както и такъв за собственото поведение на самите ученици на възраст 11-18 г., Въпросника за тревожност и депресия на У. ЦУНГ, както и въпросниците за ситуативна и личностна тревожност на Спилбергер са умело използвани, а резултатите – коректно описани.

Оценките са разпределени по Психологическа синдромна скала за доучилищна и училищна възраст и по Психопатологическа синдромна скала.

Данните от приложените въпросници са добре обработени, като за целта са използвани методите на описателната статистика. Това от своя страна е позволило да бъде изведен обобщен профил на психичното здраве на лицата с увреден слух, което е особено ценно и за теорията и за практиката у нас. Компетентно е проследена възрастовата динамика на психичното здраве през отделните възрастови периоди.

С необходимото внимание докторантката Петя Ангелкова под ръководството на своя научен ръководител – проф. д-р Ц. Попзлатева е проследила и влиянието на биологичните, психологичните и социалните фактори върху психичното здраве на лицата с увреден слух като са проучени съответно – етиологичните аспекти, степента на слуховата загуба, междуполовите различия, семейната и образователна среда, други важни за лицата микросреда, средства и начини за комуникация и др. Намирам тези аспекти за важни и свързани с темата и концепцията на дисертационното изследване. Разбира се, могат да се добавят и още такива или детайлизирането на някои (например, времевия отрязък, в който е настъпила слуховата загуба – за по-кратко или по-продължително време, вродена глухота или възникнала вследствие на друго тежко заболяване и др.), но приемам, че рамките на това дисертационно изследване не позволяват това в настоящия момент.

Положително оценявам сравняването на резултатите между лица с увреден слух и чуващи. По този начин обобщеният профил на едната и другата категория лица е по-релефен, по-детайлен, а това насочва и към адекватни терапевтични мерки.

С особена стойност за мен е споделянето и аргументирането на идеята за това, че „не може да се очаква нормализиране на социоемоционалното развитие след овладяването на езикови компетентности или придобиването на слухови умения”, независимо, че те оказват влияние. Това несъмнено ще фокусира вниманието и на родителите и на специалистите към „новата визия на същностните характеристики на психичните нарушения в детско - юношеска възраст и техните детерминанти”. Докторантката умело насочва вниманието на интересующите се от разглеждания проблем към комплекс от поведенчески и емоционални умения които се изграждат в хода на сложния процес на социализацията и обезпечават социалната адаптация. Оценявам положително това виждане, тъй като то ще повлияе и теорията и практиката и очевидно ще измести схващането, което все още немалко хора споделят, че слухово-речевата терапия ще осигури автоматично и успешното социално и емоционално развитие на детето. Авторката насочва вниманието на интересующите се от проблема към важни детерминанти на психичното здраве на лица с увреден слух, а следователно – и към подобряване на терапевтичната практика.

Цялостното изследване е позволило да бъдат проверени всички поставени хипотези.

В докторската дисертация се съдържат 63 фигури, диаграми, 50 таблици и 4 схеми. Това от една страна добре улеснява възприемането на изследването от ползвателите, а от друга – не оставя съмнение в неговата прецизност и достоверност.

В хода на осъществяването на дисертационното изследване и съответно – при описанието му авторката демонстрира информираност, компетентност и придобит добър изследователски опит.

Автореферат и публикации

Авторефератът отразява съдържанието на дисертационния труд. Съдържа в себе си необходимата информация от проведеното изследване.

Списъкът на публикациите включва десет заглавия, отпечатани в периода 2009 – 2018. В публикациите са представени основни положения, отразени в дисертационния труд. Оценявам положително трайния (около десетгодишен) интерес на докторантката към разглежданата тематика. В същото време препоръчвам по-нататък Петя Ангелкова да направи и самостоятелни публикации.

Приноси

В резултат на предприетото изследване от докторантката Петя Красиминова Ангелкова под научното ръководство на проф. д-р Ц.Попзлатева са направени съществени научно-теоретични и практико-приложни приноси. Справката за научните приноси е изготвена коректно. Тя е оценка за собствения труд и аз я приемам от една страна като съответстваща на дисертационното изследване и от друга – като адекватна самооценка. Намирам всички направени и съответно - описани приноси за значими за доразвиването и обогатяването на теорията и практиката на Специалната педагогика. Намирам научните приноси и като солидна база за по-нататъшни изследвания в тази област.

Критични бележки препоръки:

Позволявам си да направя бележки относно структурата на дисертационния труд. Според мен би било по-добре някои части в третата

глава да бъдат обединени и така да се постигне структура на по-обобщено ниво.

Формулирането на целта на изследването да бъде прецизирано в съответствие с избраната тема.

В първа глава би могло да се включи и обсъждането на психичните нарушения при възрастни глухи.

Допуснати са някои грешки при изписването или пропускането на някои на някои думи (например, на стр. стр. 111, 217 от Дисертационния труд, стр. 35, 36 от Автореферата и др.).

Направените критични бележки не поставят под въпрос научната стойност на разработения от докторантката дисертационен труд.

Препоръчвам на докторантката в бъдеще да се насочи и към самостоятелни публикации, както с цел популяризиране на резултатите от докторската дисертация, така и във връзка с по-нататъшната си дейност.

Заключение:

На основание изложеното и като отчитам безспорните за мен приноси за българската теория и практика, давам своя положителен вот за присъждането на Петя Красиминова Ангелкова образователната и научна степен „Доктор” в област на висше образование 1.Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика, научна специалност Специална педагогика (Слухово-речева рехабилитация).

София, 15 .06. 2018г.

Подпис:

(Проф. д-р Венетка) Ив.Кацарска)